

بازآرایی گل و نقش

تلاشی برای بهره‌جویی از سنت ایرانی کهنی در سوزن‌دوزی

مهریون زداپور

شیرین مزداپور

پژوهشگاه مهر

۱۳۹۶

سرشناسه	: مزداپور، کتابون ۱۳۲۲-
عنوان و نام پدیدآور	: بازآرایی گل و نقش: تلاشی برای بهره‌جویی از سنت ایرانی کهنی در سوزندوزی / نویسندگان کتابون مزداپور، شیرین مزداپور.
مشخصات نشر	: تهران: فرهنگستان هنر جمهوری اسلامی ایران، پژوهشکده هنر، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	: ۲۲۷ ص. : مصور(رنگی)، جدول.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۷۶۴۵-۱۱-۶
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیبا
موضوع	: سوزندوزی زردشتی
موضوع	: Zoroastrian Needlework*
شناسه افزوده	: مزداپور، شیرین، ۱۳۶۴-
شناسه افزوده	: فرهنگستان هنر جمهوری اسلامی ایران، پژوهشکده هنر
رده‌بندی کنگره	: [TT ۷۰۵]
رده‌بندی دی‌سی	: NK ۹۱۰۶/۴/ز:م ۱۳۹۶
شماره کتابشناسی ملی	: ۶۷۶/۴۶۰۷۴ : ۴۶۶۹۹۴۳

پژوهشکده هنر

بازار آرا، گل و نقش

تلاشی برای بهره‌جویی از سنت ایرانی کهنی در سوزندوزی

نویسندگان: کتابون مزداپور و شیرین مزداپور

صفحه‌آرا: محمود شای

حروفچین: مرضیه کاظمی

طراح جلد: آرمان خرمک

چاپ اول: ۱۳۹۶

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

چاپ: آذین

قیمت سیاه و سفید: ۱۷۰/۰۰۰ ریال

قیمت رنگی: ۳۶۰/۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۶۴۵-۱۱-۶

پژوهشکده هنر در راستای برآورده ساختن نیازهای هنری جامعه،

کتاب حاضر را در اختیار علاقه‌مندان حوزه پژوهشی و هنری قرار داده است.

کلیه حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است

نشانی: خیابان ولیعصر (ع)، بالاتر از تقاطع امام خمینی (ره)،

نیش کوچه شهید حسن سخنور، پلاک ۲۹

تلفن: ۰۲۱-۶۶۹۵۶۱۹۰، نمابر: ۶۶۴۸۰۹۴۵، کدپستی: ۱۱۳۷۱۳۸۱۱

سخن ناشر

ایران با سابقه‌ای درخشان و چشمگیر در فرهنگ و تمدن، میراثی گرانبها از دانش، حکمت، ادب و هنر به پا ساخته و در گذر زمان، روابط و تعاملات فرهنگی بسیار گسترده‌ای با تمدن‌های بزرگ خاور و باختر داشته است. این روابط بینا فرهنگی در دوره اسلامی پیش از آن، زمینه‌ساز تعاملات گسترده‌ای در حوزه هنر بوده است. ایرانیان از یکسو با آنچه با دین و آئین و نیازهای بومی فرهنگی و اجتماعی‌شان سازگار بوده آگاه به هوشمندان از فرهنگ سایر ملل دریافت کرده‌اند و از سوی دیگر همواره نقش بسزایی و مؤثری در فرهنگ و هنر جوامع مختلف داشته‌اند.

جریان‌های فکری و اندیشه‌ورزی‌های تمدن‌ساز همواره در بستر تلاش روشمند، مسئله‌محور و هدفمند دانشمندان، پژوهشگران و فردستان جوامع شکل گرفته است. بی‌شک دستاوردهای مادی و معنوی تاریخ بشر حاصل هم‌افزایی دانش و پژوهش اندیشمندانی است که با هم‌فکری و هم‌اندیشی به نشر دستاوردهای پژوهشی خود پرداخته و الگوها و روش‌هایی بدیع و خلاقانه برای تبیین مسائل دنیوی و اخروی و رشد فضیلت‌های انسانی ارائه داده‌اند.

هنر که یکی از مؤلفه‌های اساسی ظهور و بروز فرهنگ‌ها و تمدن‌هاست، جایگاه ویژه‌ای در تعاملات زیستی و فرهنگی انسان‌ها داشته و نقشی محوری را در پیشرفت و تعالی یا انحطاط و انحراف جوامع ایفا کرده است. هنر هر جامعه‌ای در بستر فکری و فرهنگی، دینی و اعتقادی و مطابق با شرایط تاریخی، اجتماعی و جغرافیایی آن جامعه شکل می‌گیرد و مطالعه، تحقیق، و نظریه‌پردازی در حوزه فرهنگ و هنر، قلمرو بسیار گسترده، متنوع و پُر جاذبه‌ای را پیش روی پژوهشگران و علاقه‌مندان هنر می‌گشاید. با این حال، چنین فعالیت‌هایی مستلزم بسترهای ذکر و معنای، زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی، اصول ساختاری و روشی، و منابع و روش‌های منوی‌ای است که جامعه و نهادهای اجتماعی برای محققان و اندیشمندان فراهم می‌سازند، زیرا مطالعات و پژوهش‌های پُردامنه، روشمند، منسجم و مستمر و آدامی از نتایج تحقیقات دیگران، بدون تحقق این بسترها و زمینه‌ها حاصل نمی‌شود.

نتایج و دستاوردهای نظری و عملی چنین مطالعات و پژوهش‌هایی، راه‌های جدید و روشنی را در رشد معرفتی و فرهنگی افراد بشر و بسط تعاملات اجتماعی و فرهنگی فرارو می‌نهد و بینش‌ها، نگرش‌ها و چشم‌اندازهای نویی را پیش روی هنرجویان و هنرپژوهان می‌گذارد. از این رو توجه به مطالعه، پژوهش، نقد و نظریه‌پردازی در حوزه هنر بر اساس نیازهای ملی از نیازهای اساسی حیات فرهنگی ایران اسلامی به شمار می‌آید که نبود آن منجر به فهم نادرست، تکرار یا پیروی از نظریه‌های غیر بومی در پژوهش‌ها و مطالعات هنر ایرانی-اسلامی و غفلت از نیازها، تعلقات و پیشینه تاریخی خویش می‌شود.

پیوند عمیق میان عمل و نظر، یا به تعبیری حکمت عملی و حکمت نظری، در سنت فرهنگی این مرز و بوم ریشه‌دار و نهادینه بوده است. اما در دهه‌های

اخیر، یکی از آسیب‌های جدی فعالیت‌های هنری شکاف میان نظر و عمل بوده است. لذا، مطالعات نظری و فعالیت‌های پژوهشی باید به عنوان بخشی تفکیک‌ناپذیر در سیاستگذاری فرهنگی و هنری مورد توجه قرار گیرد.

پژوهشکده هنر (وابسته به فرهنگستان هنر) برای تمهید و گسترش زمینه‌های مطالعات و پژوهش‌های بنیادین، توسعه‌ای و کاربردی در حوزه هنر، نقد و بررسی و آسیب‌شناسی پژوهش‌های هنری بر اساس معیارهای متعارف جوامع علمی و پژوهشی، و ایجاد بسترهای ارائه نظریه‌های کارآمد هنری، متناسب با نیازها و ارزش‌های دینی، ملی و بومی جامعه ایرانی، با دعوت از استادان و پژوهشگران فرهیخته و پرتلاش حوزه فرهنگ و هنر، برآن است که به نشر آثار و منابع تخصصی و عامه در قلمرو هنر بپردازد. کتاب *بازآرایی گل و نقش: تلاشی برای بهره‌جویی از سنت ایرانی کهنی در سوزندووی تلاشی است در جهت نشر آگاهی، دانش و بسط مطالعه و پژوهش*. امید است این کتاب برای صاحبان خرد و دانایی و فرزاندگی و علاقه‌مندان به فرهنگ و هنر این مرز و بوم، به‌ویژه هنرجویان و هنریژوهان، مفید و راه‌گشا باشد.

فهرست مطالب

سر آغاز: گل و نقش پیوسته	۱۳
فصل یکم: هنر خانگی گل و نقش	
(۱) هنر خانگی گل و نقش	۲۱
۱-۱) جامه جشن‌ها	۲۲
۲-۱) درباره پیشینه سوزن‌دوزی	۲۸
۳-۱) جامه و دین	۳۲
۴-۱) کار و جامه	۳۸
۵-۱) جشن‌ها و جامه	۴۲

فصل دوم: گل و نقش در کار خانگی

(۲) گل و نقش در کار خانگی	۴۹
۱-۲) تهیه پوشاک در خانه	۵۰
۲-۲) رنگرزی و تزئین جامه	۵۶
۳-۲) تولید ابریشم: رشته برای دوخت	۶۰
۴-۲) گل و نقش در روزگار نو	۶۲

فصل سوم: جامه‌دوزی و هنر

- ۳ جامه‌دوزی و هنر ۶۷
- ۱-۳ فهرست پوشاک ۶۹
- الف پوشاک زنانه ۶۹
- (۱) مکتا، (۲) شوال، (۳) پیراهن، (۴) لچک، (۵) سایه‌کویی، (۶) چارقد،
 (۷) پیراهن زیر (سدره)، (۸) سرپوش یا جُل تُگِ سر، (۹) جوراب،
 (۱۰) کفش، (۱۱) پیراهن زمستانی، (۱۲) دستار یا چور سر
- ب پوشاک مردانه ۸۲
- (۱) قبا (کما، کمه)، (۲) دستار یا چور سر، (۳) پاجامه، (۴) عرقچین،
 (۵) پیراهن رو، (۶) سدره، (۷) کفش، (۸) شال، (۹) «چور» یا چادرشب بر
 روی سینه، (۱۰) پوشاک زمستانی
- ج پوشاک بچگانه ۹۱
- د زیب‌وزبور ۹۱
- ۲-۳ جامه با گل و نقش ۹۳
- (۱) مکتا، (۲) شوال، (۳) پیراهن، (۴) لچک، (۵) عرقچین
- ۳-۳ هنرهای دیگر ۱۰۰
- ۴-۳ رنگ کردن پارچه برای تزئین: گل‌هند ۱۰۳
- ۵-۳ انواع طرح در پارچه‌بافی و سنت آن ۱۰۷

فصل چهارم: انواع طرح‌های گل و نقش

- ۴ انواع طرح‌های گل و نقش ۱۱۵
- ۱-۴ نقشینه‌ها ۱۱۸
- (۱) بهرکِ یکم: مکتا: نقشینه ۱، نقشینه ۲، نقشینه ۳ ..... ۱۱۸
- (۲) بهرکِ دوم: شوال: نقشینه ۴، نقشینه ۵، نقشینه ۶، نقشینه ۷، نقشینه ۸، نقشینه
 ۹، نقشینه ۱۰، نقشینه ۱۱ ..... ۱۲۹
- (۳) بهرکِ سوم: پیراهن: نقشینه ۱۲، نقشینه ۱۳، نقشینه ۱۴، نقشینه ۱۵ ..... ۱۳۹
- نقشینه ۱۶ ..... ۱۳۹

۱۴۷.....	(۴) بهرک چهارم: لچک: نقشینه ۱۷
۱۴۹.....	(۵) بهرک پنجم: عرقچین: نقشینه ۱۸، نقشینه ۱۹
۱۵۱.....	(۲-۴) طرح در گل و نقش
۱۵۳.....	(۱-۲-۴) انواع نقوش در زرتشتی دوزی
۱۵۵.....	(۲-۲-۴) جدول
۱۵۶.....	(۳-۲-۴) گونه‌های طرح در نقوش
	(۱) طاوس، (۲) حوض و ماهی، (۳) درخت زندگی، (۴) درخت سرو
۱۶۰.....	(۳-۴) دوخت در گل و نقش
۱۶۰.....	(۱-۲-۴) انواع دوخت‌ها
	(۱) ساقه دوزی، (۲) توپردوزی، (۳) ساتن دوزی، (۴) دندان موشی،
	(۵) نقشه دوزی یا دانه دوزی، (۶) ضربدر دوزی یا شماره دوزی،
	(۷) زنجیره دوزی، (۸) ینک دوزی (مربع)، (۹) طریقه تزئین درزها
۱۶۸.....	(۲-۳-۴) کدام طرح در کدما

فصل پنجم: آزموننی در کاربرد گل و نقش

۱۷۱.....	(۵) آزموننی در کاربرد گل و نقش
۱۷۱.....	(۱-۵) تعریف و انواع چاپ پارچه
۱۹۲.....	(۲-۵) گل و نقش در چاپ زدن بر روپوش
۱۹۲.....	روپوش (۱)
۱۹۳.....	روپوش (۲)
۱۹۴.....	روپوش (۳)
۱۹۵.....	روپوش (۴)
۱۹۶.....	روپوش (۵)
۱۹۷.....	روپوش (۶)
۱۹۸.....	روپوش (۷)
۱۹۹.....	روپوش (۸)
۲۰۰.....	روپوش (۹)

فصل ششم: بازیابی و بازآرایی

۲۰۳	..... بازیابی و بازآرایی (۶)
۲۰۷	..... بازیابی (۱-۶)
۲۱۴	..... بازیابی (۲-۶)
۲۱۹	..... نمایه
۲۲۵	..... کتابنامه

www.ketab.ir